

AZƏRBAYCANDA ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏR ÜÇÜN TƏHSİLİN ƏLÇATANLIĞI SAHƏSİNDƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT VƏ ƏSAS PROBLEMLƏR

Vüqar Həsənov,

*Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin
Əmək və Sosial Problemlər üzrə Elmi-Tədqiqat və Tədris Mərkəzinin direktoru*

E-mail: v.hasanov@gmail.com

UOT: 316.33; 316.27

Xülasə. *Məqalədə Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüquqlarının həyata keçirilməsi sahəsində hüquqi bazaya və əlilliyi olan şəxslərin təhsilinin təşkili formalarına nəzər salınmış, bu sahədə beynəlxalq təcrübə araşdırılmış, mövcud olan əsas problemlər aşkarlanmış və bu problemlərin aradan qaldırılması baxımından təkliflər verilmişdir.*

Açar sözlər: *əlilliyi olan şəxslər, inklüziya, sosial infrastruktur, əlilliyi olan şəxslər üçün mü-yəssərlik, integrasiyalı təhsil, inklüziv təhsil.*

Key words: *persons with disabilities, inclusion, social infrastructure, accessibility for people with disabilities, integrated education, inclusive education.*

Ключевые слова: *люди с инвалидностью, инклюзия, социальная инфраструктура, доступность для людей с инвалидностью, интегрированное образование, инклюзивное образование.*

Azərbaycan modern islahatlar mərhələsini yaşayan bir ölkədir və ölkənin qanunvericilik sistemində də cəmiyyətin ümumi inkişaf proseslərindən irəli gələn yeniləşmə, təkmilləşmə tendensiyası davam edir, müasir dövrün tələbləri ilə səsleşən, ayrı-ayrı sosial məsələlərin həllində yeni hüquqi imkanlar yaradan qanunlar qəbul olunur. Dünyada yüksək demokratik və humanitar dəyərləri təbliğ edən mötəbər beynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq həyata keçirilir, insan hüquq və azadlıqları, həmçinin insanların sosial müdafiəsi sahəsində milli qanunvericilik bazası davamlı beynəlxalq əmək-

daşlıq şəraitində, mütərəqqi beynəlxalq təcrübə öyrənilməklə, dünyəvi dəyərlərə uyğun olaraq daim təkmilləşdirilir.

Azərbaycan Respublikası BMT-nin dünyada sosial hüquqları təbliğ edən əsas beynəlxalq sənədlərini, habelə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 56 Konvensiyasını, o cümlədən, əmək hüquqları sahəsində 8 fundamental konvensiyasını, Avropa Şurasının Dəyişdirilmiş Avropa Sosial Xartiyasını ratifikasiya etmişdir.

13 dekabr 2006-cı il tarixində BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən “**Əlillərin hüquqları haqqında**” Konvensiyanın qəbul olunması ilə əlilliyi olan şəxslərin həyatında yeni dönmə forma-

laşmağa başladı. Qeyd etmək lazımdır ki, bu Konvensiya dünyada əlillik anlayışını köklü şəkildə dəyişib və bununla əlaqəli olaraq, əlilliyə olan yanaşmada tibbi modeldən sosial modelə keçidi təklif edib [1].

Əlilliyi olan şəxslərin sosial müdafiəsi, tibbi, sosial və peşə reabilitasiyası sahəsində dövlət siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi, əlilliyi olan insanların cəmiyyətə inteqrasiyasını gerçəkləşdirə biləcək proqramların və sosial layihələrin, onların sosial müdafiəsinə dair normativ-hüquqi sənədlərin, təlimati-metodiki göstərişlərin hazırlanması, bu kateqoriyadan olan şəxslərin ictimai həyatın bütün sahələrində iştirakına şərait yaradılması, onların öz fərdi maraq və qabiliyyətlərinə uyğun dolğun həyat sürməsi üçün mühüm sosial adaptasiya tədbirlərinin reallaşdırılması, ictimai təşkilatlarla qarşılıqlı işin təşkili sosial siyasətin əsas prioritetlərinə daxil edilmişdir.

1. Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin təhsili sahəsində hüquqi baza

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, hər bir vətəndaş təhsil almaq hüququna malikdir [2]. Ölkəmiz 2008-ci ildə BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyaya qoşulmaqla öz üzərinə mühüm öhdəliklər götürmüşdür. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyasının 24-cü maddəsinə əsasən, iştirakçı dövlətlər əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüququnu tanıyırlar. İştirakçı dövlətlər, o cümlədən, Azərbaycan Respublikası əlilliyi olan şəxslərin ümumi ali təhsilə, peşəkar tədris prosesinə, böyüklər üçün təhsilə və bütün ömürboyu təlimə heç bir diskriminasiya olmadan digər şəxslərlə birlikdə cəlb olunmasını təmin etməlidir. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər əlilliyi olan şəxslərə lazımı vəsaitlərin təqdim olunmasının da qayğısına qalmalıdır [1].

Qeyd edilməlidir ki, 5 iyun 2001-ci il tarixdə “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu Qanun sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili sahəsində yaranan münasibətləri tənzimləyir, xüsusi təhsilin təşkilati-hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edir [3].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24

oktyabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”na və 19 yanvar 2015-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planına əsasən, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün inkişaf və inklüziv təlim proqramlarının hazırlanması, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsili və sosial adaptasiyası üçün imkanların təmin edilməsi məqsədi ilə optimal inklüziv təhsil modellərinin tətbiq edilməsi, məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələri təhsilverənlərinin inklüziv təhsil üzrə məqsədli əlavə təhsilinin təmin edilməsi kimi əsas strateji hədəflər və tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur [4, 5].

Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin sosial müdafiəsi sistemi 1992-ci ildə qəbul edilmiş “Əlilliyin və uşaqların sağlamlıq imkanları məhdudluğunun qarşısının alınması, əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir [6]. “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyada olan müddəaların həyata keçirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” yeni Qanun layihəsi hazırlanmışdır. Layihədə əlilliyi olan şəxslər barəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri, onlarla bağlı dövlət təminatları, əlilliyi olan şəxslər üçün müyəssərlik, onların təhsili və peşə hazırlığındakı müyəssərlik, əlilliyin qarşısının alınması, əlilliyi olan şəxslərin abilitasiyası və reabilitasiyası, əlilliyi olan şəxslərin məşğulluğunun təmin edilməsi və sosial təminatları kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

Yeni Qanun layihəsinin 19-cu maddəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən əlilliyi olan şəxslərin ayrı-seçkiliyə yol verilmədən və digərləri ilə eyni əsaslarla məktəbəqədər, ümumi, ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas, ali təhsil alması üçün lazımı şəraitin yaradılmasını, əlilliyi olan şəxslərin təhsil və peşə hazırlığı üçün zəruri olan tədris və əyani vəsait, texniki ləvazimatla, o cümlədən, fərdi tələbatı nəzərə alan vasitələrlə dövlət hesabına təmin edilməsi

məsələləri qeyd edilmişdir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarının müdafiəsinə dair Milli Fəaliyyət Proqramı”nın layihəsi də hazırlanmışdır. Bu Proqramın Tədbirlər Planında bir neçə əsas fəaliyyət istiqaməti müəyyən edilmişdir ki, onlardan da biri kimi əlilliyi olan şəxslərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsilinin və peşəyönümünün yaxşılaşdırılması məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” yeni Qanun layihəsi və “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarının müdafiəsinə dair Milli Fəaliyyət Proqramı”nın layihəsi rəy və təkliflərin verilməsi məqsədi ilə müvafiq nazirliklərə və dövlət qurumlarına göndərilmiş, hazırda hər iki layihə sənədləri müzakirə mərhələsindədir.

2. Azərbaycan Respublikasında əlilliyi olan şəxslərin təhsilinin təşkili formaları

Son illər ərzində Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı istiqamətində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Həyata keçirilən dövlət proqramları çərçivəsində ölkənin bütün regionlarında ali və ümumi təhsilin infrastrukturunu əhəmiyyətli şəkildə yenilənmişdir. Ölkədə təhsilin müasir tələblərə cavab verən normativ-hüquqi bazası yaradılmışdır. Ali təhsildə Bolonya Bəyannaməsindən irəli gələn başlıca prinsiplərin tətbiqi, təhsil müəssisələrinin müasir informasiya və elmi-metodiki təminatı, təhsil infrastrukturunun yenilənməsi, dərsləklə təminatın yaxşılaşdırılması, ucqar kənd məktəblərinin pedaqoji kadr təminatı, məktəbəqədər və peşə təhsili xidmətlərinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması məqsədi ilə dövlət proqramları qəbul edilmiş, layihələr həyata keçirilmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, ali və ümumtəhsil müəssisələrinin tələbə, şagird və məzunlarının keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşdırılması aktual məsələlərdəndir. Ali və ümumtəhsil üzrə dərsləklərin elmi və metodiki baxımdan təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Azərbaycan Respublikasında əlilliyi olan şəxslərin təhsilinin təşkili formaları aşağıdakı kimidir:

Evdə təhsil

- *evdə təhsilə cəlb olunmuş əlilliyi olan uşaq təcrid olunmuş qaydada təhsil alır;*

- *xüsusi təhsil məktəblərinin fəaliyyət göstər-diyi ərazini əhatə edir.*

Xüsusi təhsil

- *əlillik növünə görə təşkil olunur;*
- *adətən internat tipli olur.*

İnteqrasiyalı təhsil

- *əlilliyi olan uşaqlar öz icmasında (yaşadığı ərazi üzrə) ümumtəhsil məktəblərinə gedir;*
- *xüsusi siniflərdə təhsil alırlar.*

İnklüziv təhsil

- *əlilliyi olan uşaqlar ümumtəhsil məktəblərdə digər həmyaşıdları ilə eyni sinifdə keyfiyyətli təhsil alır;*
- *uşağın sistemə deyil, sistemin uşağa uyğunlaşmasını nəzərdə tutur;*
- *nəticə etibarlı ilə inklüziv təhsil inklüziv cəmiyyətin qurulmasına xidmət edir.*

Yuxarıda qeyd olunan əlilliyi olan şəxslərin təhsilinin təşkili formaları yalnız ümumtəhsil məktəblərini əhatə edir. Qeyd edilməlidir ki, əlilliyi olan şəxslərin təhsili zamanı diqqət yalnız məktəblərə deyil, ali təhsil müəssisələrinə də yönəldilməlidir.

Bununla yanaşı, aparıcı beynəlxalq təşkilatların statistik təhlilləri Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq rəqabətə davamlılıq göstəricilərinin və Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən ali təhsil müəssisələrinin reyting səviyyəsinin yüksəldilməsinin zəruri olduğunu göstərir.

2014-cü ildən “Əlilliyi olan şəxslərin Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinə inteqrasiyasının təməlinin qoyulması” (ESFIDIP) adlı Tempus layihəsi həyata keçirilir. Layihənin məqsədi əlilliyi olan şəxslərin Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinə inteqrasiyasına zəmin yaradılması, bu sahədə Avropa təcrübəsinin Azərbaycan universitetlərində tətbiq edilməsi, Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinə əlilliyi olan tələbələrin cəlb edilməsi və dəstəklənməsi üçün uyğun siyasətin və təlimatların hazırlanması, ali təhsil müəssisələrində tələbələrin, müəllimlərin və işçilərin təlimləndirilməsi, yerli tərəfdaş universitetlərdə (ilkin olaraq Xəzər Universiteti (koordinator), Gəncə Dövlət Universiteti, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Sumqayıt Dövlət Universiteti, Lənkəran Dövlət Universiteti və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti) “Əlilliyi olan tələbələr üçün Mər-

kəz”lərin yaradılması və layihə barədə ictimaiyyətin məlumatlandırılmasından ibarətdir [7].

3. Əsas problemlər

Əlilliyi olan şagird və tələbələrin rastlaşdığı bir çox problem var ki, onlar inklüziv cəmiyyətin yaranmasına və ümumiyyətlə, əlilliyi olan şəxslərin təhsilinə ciddi əngəllər törədir. Başlıca problem ölkəmizdə inklüziv təhsil sisteminin geniş tətbiq olunmamasıdır.

Müəssər sosial infrastrukturun olmadığı şəraitdə təhsillə bağlı proqramlar da heç bir ciddi səmərə verə bilməz. Hazırkı nəqliyyat strukturu, küçələrin və yolların quruluşu əlilliyi olan şəxslərin müstəqil hərəkətinə ciddi maneələr törədir. İndiki vəziyyətdə istənilən növ əlillikdən əziyyət çəkən şagird yaxud tələbənin tam müstəqil şəkildə təhsil müəssisəsinə qədər yol qət etmək imkanları olduqca məhduddur, bəzi hallarda isə mümkün deyildir. Hətta dövlət qurumlarının, təhsil müəssisələrinin və şirkətlərin bir çoxunun binası da müəssərlik cəhətdən geri qalaraq əlilliyi olan şəxslərin hərəkəti üçün uyğunlaşdırılmamışdır. Tələbə yataqxanalarında və kitabxanalarda da bu məsələdə problemlər vardır.

Digər bir ciddi problem isə əlilliyi olan şəxslərin ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı zamanı üzləşdiyi çətinliklərlə bağlıdır. İlk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, tələbə qəbulu imtahanının təşkili zamanı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin ehtiyaclarına diqqət yetirilmir. Onlar sağlamlıq imkanları qaydasında olan şəxslərlə eyni mühitdə rəqabət aparmalı olurlar, ehtiyaclarına uyğun imtahan materialları ilə, əlilliyi olan şəxslərlə bağlı digər dəstəkləyici texnoloji imkanlarla təmin edilmirlər. Bu da qaçılmaz olaraq onların perspektivlərinə mənfi təsir edir.

Əlilliyi olan şəxslərin təhsil sahəsində üzləşdiyi digər problemlərdən biri də onlara göstərilən yanlış və mənfi münasibətdir. Bu cür halların azaldılmasında maarifləndirmə işləri əsas rol oynaya bilər. Həm təhsil müəssisələrinin daxilində, həm də media tərəfindən bütün ictimaiyyətdə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə qarşı belə davranışların yolverilməzliyi, mənfi tərəfləri, onların malik olduqları bacarıq və iş potensialı barədə mütəmadi təbliğatın və məlumatlandırmanın aparılması vacib məsələlərdən biridir.

4. Əlilliyi olan şəxslərin ali təhsilə çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması sahəsində beynəlxalq təcrübə

Böyük Britaniya

Britaniya Təhsil Nazirliyi, tələbə qəbul komissiyaları və dövlət universitetlərinin əlilliyi olan tələbələrə və abituriyentlərə göstərdiyi diqqət nəzərə çarpır. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanlarına girən sağlamlıq imkanları məhdud abituriyentlər üçün xüsusi test kitabçaları (görmə qabiliyyəti məhdud şəxslər üçün Brayl əlifbası ilə hazırlanan) hazırlanır, onlara əlavə vaxt (adətən 30-60 dəqiqə) və imtahana xüsusi hazırlıq materialları da verilir. Bəzi orta və ali təhsil müəssisələrində hətta xüsusi dəstəkləyici texnoloji imkanları vardır [8].

Bütün universitetlər və məktəblər 2010-cu ildə qüvvəyə minən Bərabərlik Aktı Qanunu çərçivəsində əlilliyi olan tələbələr üçün həm təhsil müəssisəsinin binası və kitabxanası, həm də yataqxanasında bütün mümkün şəraitin yaradılması öhdəliyinə sahibdirlər.

Son olaraq isə qeyd edilməlidir ki, istər Böyük Britaniya, istərsə də bir çox digər ölkələrdə əlilliyi olan şəxslərin təhsil sahəsində üzləşdiyi problemlərdən biri də onlara göstərilən münasibətdir. Bu problemin həlli o qədər asan olmasa da, Britaniya məktəbləri bu istiqamətdə müəyyən addımlar atmışlar. Təhsil Nazirliyi və digər qeyri-hökumət təşkilatlarının birlikdə hazırladıqları proqramlar bu sahədə həm maarifləndirmə işlərinin aparılmasında, həm də cəza mexanizmlərinin yaradılmasında istifadə edilir. Maarifləndirmə işlərindən bir neçəsi bunlardır – şagirdlərin iştirakı ilə keçirilən yığıncaqlar, məktəb rəhbərliyinin mütəmadi olaraq apardığı təbliğat kampaniyaları və məktəb kollektivi tərəfindən hazırlanan müxtəlif video çarxlar [9].

Türkiyə

Türkiyədə sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərə dövlət qayğısı 1997-ci ildən etibarən nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır. 2005-ci ildə qəbul edilən Əlillik Haqqında Qanuna əsasən, heç bir şagird sağlamlıq imkanlarının məhdudluğuna görə təhsildən kənar qala bilməz [10]. 2006-cı ildə ölkədə Xüsusi Təhsil Xidmətlərinə dair Qanun qəbul edilmişdir. Qanunda sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərlə bağlı görülməli işlər, onların haqları kimi müxtəlif məsələlər yer

almışdır. Türkiyə Təhsil Nazirliyi və onun yerli şöbələri bu qanuna əsasən, doğulduğu andan əlillik dərəcəsi olduğu müəyyən edildiyi təqdirdə, uşağı qarşıdakı 6 il ərzində izləyir, uşağın ona uyğun təhsil proqramı ilə təmin olunması üçün çalışır. Burada əsas məqsəd şagirdi inklüziv təhsil ilə təmin etməkdir ki, bunun üçün də mümkün olduğu qədər bu qəbildən olan şagirdlərin sağlamlıq problemi olmayan həmyaşıdları ilə bir yerdə təhsil alması üçün işlər görülür.

Türkiyədəki xüsusi təhsil müəssisələrində təhsil alan şagirdlərin faydalandığı digər xidmət isə pulsuz nəqliyyatdır. Onlar təhsil müəssisələri tərəfindən təşkil edilən avtobus xidmətindən istifadə edərək təhsil müəssisələrinə və evlərinə gedib-gələ bilirlər. Türkiyə Təhsil Nazirliyi xüsusi təhsil müəssisələri açan və işlədən hüquqi şəxslərin sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərə çekdiyi xərcin böyük bir qismini ödəyir. Türkiyə Təhsil Nazirliyi, tələbə qəbul komissiyası və dövlət universitetlərinin də əlilliyi olan tələbələrə və abituriyentlərə göstərdiyi diqqət nəzərə çarpır. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanlarına girən əlilliyi olan abituriyentlər üçün xüsusi test kitabçaları hazırlanır, onlara əlavə vaxt (adətən 30 dəqiqə) verilir. Bundan başqa, əlilliyi olan abituriyentlər “xüsusi növ” kateqoriyasına daxil edilir ki, bu da onlara qiymətləndirmə zamanı əlavə balların verilməsinə imkan yaradır. Ali təhsil müəssisələrində təhsil alan tələbələrə müxtəlif universitetlər müxtəlif maddi güzəştlər edirlər. Bəzi dövlət universitetləri tələbələri tamamilə təhsil haqqından azad edir, bəziləri isə tələbələrin təhsillə bağlı digər xərclərini qarşılıyır.

Estoniya

Avropa Birliyinə 2004-cü ildə qoşulan Estoniyada sağlamlıq imkanları məhdud uşaq və tələbələrin təhsillə təminatı istiqamətində nəzərə cərpacaq işlər görülmüşdür. Əlilliyi olan şəxslərə qarşı diskriminasiya Bərabər Davranış Aktı ilə qadağan olunmuşdur. Ölkənin əlilliyi olan şəxslərlə bağlı dövlət siyasəti 2006-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən qəbul edilən “Əlillərin hüquqları haqqında” Konvensiyaya böyük ölçüdə uyğunlaşdırılmışdır.

Ölkə Konstitusiyası və qanunvericiliyi sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara normal məktəblərdə təhsil almaq haqqı versə də, reallıq

olduqca fərqlidir. Çünki məktəblər hələ də bu kateqoriyadan olan şagirdlər üçün uyğun hala gətirilməyib.

Sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlər üçün fərdiləşdirilmiş adekvat kurikulumlar hazırlanır. Bu kurikulumlar yalnız xüsusi təhsil ocaqlarında deyil, normal məktəblərdə də tətbiq edilir (xüsusi təlim kursları keçmiş müəllimlər tərəfindən). Lakin ölkədə kadr çatışmazlığı və təlim kurslarının xüsusi qaydada təşkil edilməməsi bir çox şagirdlərin normal məktəbdən kənar qalmasına səbəb olur. Inklüziv təhsil qanunla tanınaraq qəbul edilmişdir və bu istiqamətdə ciddi işlər görülmüşdür [11].

Ali təhsil müəssisələrində əlilliyi olan tələbələrə müxtəlif güzəştlər verilir. İnternatlarda böyümüş və sonradan universitetə daxil olmuş tələbə xüsusi təqaüd üçün universitetə müraciət edə bilər. Bu halda, onun alacağı məbləğ 60-510 avro arasındadır. Bundan əlavə, digər ehtiyacı olan tələbələr kimi əlilliyi olan şəxslər də həm orta məktəbdə, həm də ali məktəbdə oxuyan zaman maliyyə yardımını alırlar. Ən yüksək məbləği doktorantura pilləsinin tələbələri alırlar. Lakin ölkədə təhsil sahəsində, əsasən də sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərlə işləyə biləcək müəllim və pedaqoqların kəskin çatışmazlığı müşahidə edilir. Bundan başqa, Avropa Birliyinə qoşulmasına baxmayaraq Estoniyadakı təhsil müəssisələrinin böyük əksəriyyəti hələ də əlilliyi olan şəxslər üçün uyğunlaşdırılmamışdır.

Nəticə və təkliflər

Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin ali təhsilə çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəduyğundur:

- *Ali təhsil müəssisələrinin, kitabxanaların və tələbə yataqxanalarının infrastrukturunun əlilliyi olan şəxslər üçün uyğunlaşdırılması;*
- *Qəbul imtahanları vaxtı əlilliyi olan şəxslərə əlavə imtahan vaxtının verilməsi, onların dəstəkləyici texnologiyalarla və ehtiyaclarına uyğun imtahan materialları ilə təmin edilməsi;*
- *Ali təhsil müəssisəsinə qəbul olan əlilliyi olan tələbənin dövlət və ya universitet tərəfindən maddi dəstəklə təmin olunması;*
- *Ali təhsil müəssisələrində əlilliyi olan tələbələr üçün xüsusi fərdi proqramların hazırlanması;*

• *Görmə qabiliyyəti məhdud şəxslər üçün təhsil müəssisələrində kitabxananın yaradılması və ya mövcud kitabxanaların onlara uyğunlaşdırılması, xüsusi şriftlərlə, brayl əlifbası ilə dərsliklərin çap olunması və onların xüsusi-dəstəkləyici texnologiyaları ilə təmin olunması.*

“Əlilliyi olan şəxslərin Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinə integrasiyasının təməlinin qoyulması” (ESFIDIP) adlı Tempus layihəsinin, qonşu Türkiyənin və inkişaf etmiş Böyük Britaniyanın əlilliyi olan şəxslərin ali təhsili sahəsində apardığı işləri ölkəmiz üçün nümunə sayıla bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. BMT-nin Əlillərin hüquqları haqqında Konvensiyası, 2006.
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Azərbaycan Respublikasının Qanunlar Külliyyatı. Qanun, Bakı, 2001.
3. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2001.
4. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı.
5. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 19 yanvar tarixli Sərəncamı.
6. “Əlilliyin və uşaqların sağlamlıq imkanları məhdudluğunun qarşısının alınması, əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1992.
7. <http://esfidip.khazar.org/az/content/1>

8. “Disabilities and special educational needs”, British Council, 2016.

9. “Bullying involving children with special educational needs and disabilities: Safe to learn - embedding anti-bullying work in schools”, Department for Children, Schools and Families London, 2015.

10. Milli Təhsil Statistikası, Türkiyə Eğitim Bakanlığı Ankara, 2014-2015.

11. Estoniya İbtidai və Orta Məktəb Aktı 2010.

V.Hasanov

Current situation and key challenges in access to education for persons with disabilities in Azerbaijan

Summary

The article highlights the legal basis for the education of people with disabilities in Azerbaijan, the forms of education for disabled people, the main problems and international experience in this area, as well as recommendations for elimination of existing problems.

В.Гасанов

Существующее положение и основные проблемы доступа к образованию для лиц с инвалидностью в Азербайджане

Резюме

В статье рассматриваются правовая база для реализации образовательных прав инвалидов и формы организации образования для инвалидов в Азербайджане, изучен международный опыт и выявлены основные проблемы в этой области. Представлены рекомендации по устранению существующих проблем.